

ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(ЯСЛА-САДОК) № 28 «КОСМІЧНИЙ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

*ЯВИЩЕ БУЛІГНУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПРИЧИНИ
ВИНИКНЕННЯ, ОЗНАКИ ТА ПРОТИДІЯ*
(консультація для педагогів)

Практичний психолог: Ірина Чернова

м. Запоріжжя
2026

Булінг (цькування) є груповим явищем, і впливає на поведінку і почуття кожного із сторін. Булінг не має стати нормою поведінки в групі і не має залишитись поза увагою. Протидія булінгу (цькування) полягає в плануванні та реалізації ряду заходів, способів, методів, спрямованих на відновлення та нормалізацію психологічного клімату у колективі після випадку булінгу (цькування) та уникнення повторення випадку в окремій групі та в закладі освіти в цілому.

Булінг у ЗДО може проявлятися як тиск: психологічний чи фізичний. Часто діти застосовують і фізичний, і психологічний тиск на жертву. Наприклад, образи, приниження, ігнорування, непоступливість, погрози, побиття під час ігор.

Більшість людей схильні вважати, що фізична агресія й соціальне насилля, які є характерні для булінгу, починають проявлятися з кінця початкової школи і продовжуються протягом усього періоду середньої школи. Але ні, булінг серед дітей дошкільного віку розповсюджений набагато більше, ніж ми можемо припустити.

Психологічні особливості дітей 4-7 років.

У цьому віці діти мають особливості саморегуляції, мають труднощі з тим, щоб контролювати свої вчинки, схильні до емоційних проявів та реакцій. Також у дітей лише формується вміння розуміти причини власних дій та реакцій інших. Булінг (цькування) в середовищі менших дітей виникає як спосіб виразити роздратування, образу, показати зверхність. Якщо такі прояви не забороняються, то така поведінка може стати систематичною. І навпаки, якщо діти чують лише заборони, а натомість не навчаються по-іншому виражати свою злість прийнятним способом, то цькування стає прихованим.

Навіть серед дітей дошкільного віку можна помітити поведінку з ознаками булінгу (цькування). Провідною діяльністю для дітей цього віку є гра, тож булінг найчастіше проявляється саме в процесі гри. Наприклад, дівчинку в групі дитячого садка щодня не приймають до гри інші діти через домовленість, або просто через те, що так вирішили діти, які є популярними в групі. Кожного дня дівчинка звертається до інших дітей, а ті щоразу їй відмовляють у спільній грі. Надалі їй можуть дозволити грати, але лише у тій ролі, що обере група. Зазвичай, це непривабливі ролі (наприклад, домашньої тварини у грі в сім'ю, замість іншої ролі, яку б хотіла зіграти дитина).

Зазвичай, ознаки булінгу (цькування) мають такі ігри, які жорстко приписують дитині поведінку, мають риси приниження або висміювання та не дозволяють заявити про свої бажання.

Якщо такі прояви не забороняються, то така поведінка може стати систематичною. І навпаки, якщо діти чують лише заборони, а натомість не навчаються по-іншому виражати свою злість прийнятним способом, то цькування стає прихованим.

Педагоги мають зважати на подібні ситуації, помічати та вчасно реагувати на них наступним чином:

- вчити дітей говорити «ні», коли їм неприємно;
- створити правило, як зупиняти тих, хто тебе ображає (сказати “стоп”, але не вдарити);
- вводити правила в групі, як реагувати на «ні» або «стоп»;
- звертати увагу на скарги дітей, навіть якщо вони здаються незначними;
- не ігнорувати пошкодження речей, або тілесні ознаки булінгу (цькування);
- заохочувати дітей говорити, якщо вони бачать, коли когось у групі ображають;
- планувати ігри так, щоб у них мали змогу взяти участь всі діти, в тому числі діти, які за якимись ознаками відрізняються від решти. Адаптувати ігри, щоб вони були інклюзивні і доступні для всіх;
- говорити з дітьми про булінг (цькування) простими прикладами. Наприклад, про те, що всі діти різні, і не можна ображати того, хто просто відрізняється від тебе; про те, що в кожного є межі, і не можна торкатись іншої дитини, якщо вона проти цього; про те, що може відчувати дитина, коли її образили.

Булінг серед дітей старшого дошкільного віку в ЗДО можуть спровокувати дорослі. Діти старшого дошкільного віку одразу сприймають ставлення авторитетних дорослих до інших і беруть це ставлення за зразок. Вони починають цькувати дитину чи дітей, якщо:

- педагог або помічник вихователя:
 - зневажливо ставиться до дитини, яка часто плаче або невпевнена в собі;
 - ігнорує скаргу дитини на те, що її образили однолітки;
 - глузує із зовнішнього вигляду дитини;
 - образливо висловлюється про дитину чи її батьків;
 - проявляє огиду щодо фізичної або фізіологічної особливостей дитини.
- батьки або члени сім'ї:
 - б'ють та ображають дитину вдома;
 - принижують дитину у присутності інших дітей;
 - проявляють сліпу любов та виконують усі забаганки дитини;
 - ставляться до своєї дитини як до неповноцінної особистості, жаліють (неповна родина, дитина хвора або має відхилення в розвитку).

Усі діти потребують підтримки дорослих — батьків, вихователів, практичного психолога та соціального педагога. Саме вони мають допомогти дітям налагодити партнерські взаємини з однолітками у групі.

Як міняється поведінка дитини під час булінгу в ЗДО. Дитина-жертва булінгу поводить незвично. Якщо раніше вона охоче відвідувала дитячий садок, то тепер така дитина:

- вдома:
 - не хоче одягатися вранці;
 - шукає собі будь-яку справу вдома, аби не йти до дитячого садка;
 - просить батьків забрати її із дитячого садка раніше;
 - плаче, вигадує хворобу або в неї дійсно підвищується температура тіла, починають боліти голова, живіт;
 - не контактує з однолітками у дворі;
 - грає наодинці в парку.

в дитячому садку:

- не бере участь у сюжетно-рольових та рухливих іграх, спільній самостійній художній діяльності тощо;
- усамітнюється при будь-якій нагоді;
- часто губить свої іграшки або речі;
- бруднить чи псує одяг;
- грає поламаними іграшками;
- відмовляється на користь іншої дитини від головної ролі в театралізації чи грі;
- не має друзів у групі.

До завдань у сфері протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти належать:

- 1) створення безпечного освітнього середовища в колективі, де стався випадок, що включає емоційно-психологічну та фізичну безпеку;
- 2) підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про форми, прояви, причини та наслідки булінгу (цькування);
- 3) формування в учасників освітнього процесу нетерпимого ставлення до насильства, усвідомлення булінгу (цькування) як порушення прав людини, навичок насильницької поведінки;
- 4) заохочення всіх учасників освітнього процесу до активного сприяння протидії булінгу (цькуванню).

Головними, на чому ґрунтується вся робота з протидії булінгу (цькуванню) в закладі освіти, є ряд тверджень:

– всі учасники групи, де виявлений булінг (цькування), потребують формування емоційних та соціальних компетентностей, тобто отримання таких знань, умінь та навичок, які допомагають пізнати свої емоції та управляти ними, особливо негативними емоціями (гнівом, роздратуванням тощо), розуміти емоції і почуття інших, створювати та підтримувати позитивні взаємовідносини, відчувати і демонструвати піклування про інших (емпатію), приймати відповідальні рішення. Часто діти бачать ситуацію лише з своєї точки зору. Вони можуть робити образливі речі через веселощі, не розуміючи, що таким чином травмують почуття інших. Необхідно звертати увагу дітей на почуття та емоції інших у відповідь на образливі слова або дії. Чи хотіла б дитина, щоб так ставились до неї тощо;

– діти мають вчитись толерантності. У загальнопедагогічному контексті толерантність трактується як готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння. Коли у колективі є дитина, яка вирізняється своєю поведінкою, інші діти можуть відчувати роздратування та проявляти агресію. Так прояви агресії діти можуть пояснювати тим, що «жертва» булінгу просто «дратує їх» та «сама провокує» або «сама винна». Необхідно пояснювати дітям, що не можна образити іншого лише тому, що ти роздратований. Замість реагувати на роздратування агресивними нападками, діти мають вчитись казати «ні», «припини», якщо їм неприємно. Вихователь,

батьки є прикладом для дітей, тому варто спостерігати, як ви реагуєте на тих, хто вас дратує, особливо у присутності дітей;

– в заходах з нормалізації та відновлення психологічного клімату в колективі після випадку булінгу (цькування) має брати участь вся група. Якщо булінг (цькування) все ж таки, це означає, що треба працювати над правилами міжособистісної взаємодії. Насамперед, вихователь має з'ясувати, які правила існували до цього в колективі і чи дотримувались їх діти. Чи застосовувались санкції за порушення цих правил.

– діти мають знати, яка саме поведінка є неприпустимою в міжособистісних стосунках. Більшість дітей розуміють, що ображати інших — це погано, але не завжди можуть оцінити власні вчинки як такі, що ображають інших. Діти часто мимоволі створюють пояснення «я вдарив, тому що він мене дратував», «він перший почав» або «він мені заважає» тощо. Тому не завжди пошук, хто саме є «ініціатором» або «провокатором» булінгу (цькування) допоможе вирішити ситуацію. Варто разом з усією групою виробити спільні та обов'язкові правила міжособистісної взаємодії. А також разом запропонувати визначити покарання за їх порушення. Така причетність до вироблення правил додатково стимулює їх дотримуватись. Вироблені правила слід вивісити на видноті. Зобразити їх можна у вигляді малюнків або простої інфографіки, візуальна інформація сприймається легше. Для вироблення правил варто використовувати практичні кейси з описом конкретних ситуацій, аби діти самостійно вибирали прийнятні варіанти поведінки та доходили висновку про норми поведінки. Лише через приклади конкретних ситуацій діти можуть зрозуміти, як можна, а як не варто поводитись. Під час таких обговорень варто враховувати вікові особливості дітей та підібрати відповідні ситуації.

Список використаних джерел:

1. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.
2. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір». Взято з: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/>
3. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід (2019). Методичний посібник. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. К.: ТОВ «Агентство «Україна». 132.